

dani? Persze ha a magyar irodalomtörténet-íráásra gondolunk, megtorpanni készülő ambícióim új erőre kaphatnak. A magyar irodalom elenyésző hányadán végeztek még mítoszkritikai szempontú elemzéseket. Van tehát tennivaló ezen a területen bőven. Találtam azonban egy olyan hiátust a frye-i elméleti rendszerben, amely – véleményem szerint – még betöltésre vár. Az ötödik elemi egzisztenciális érdekhez, az *adekvát önkifejezés emberi érdekéhez* fűződő képalkotás kidolgozására – pontosabban feltérképezésére – gondolok. Úgy tűnik, Frye figyelme erre a lehetőségre már nem terjedt ki, pedig éppen a BIBLIA szolgál számos példával az emberi szimbólumrendszer eme részletének bemutatására (is). Könnyen meglehet, hogy ez az ötödik mintegy rejtett forrásként a másik négy érdekre épülő képzőművészeti szervezőelemének is bizonyul majd.

Különös, hogy éppen a szó hagyományával és jelenével foglalkozó kutató(k) figyelmét kerülte el ez az – irodalmi kutatások számára – kézenfekvőnek tűnő téma. Talán éppen azért, amiért mindaz, amiről Frye ír, korábban elkerülte sokakat: lehet, hogy túl közel volt hozzá ahhoz, hogy meglássa.

Vattamány Gyula

A HOLMI POSTÁJÁBÓL

ÚJABB ESÉLYLATOLGATÁS

Válasz Határ Győző méla hozzászólására a metafizikáról, annak megújulásáról, illetve meg nem újíthatóságáról, értelmezéséről és értelmetlenségéről

Gondolkodót nagyobb megtiszteltetés nem érhet, mint hogy mondanivalóját olyannyira komolyan veszik, hogy valakit még vitára, válaszadásra is késztet. Ezért talán felesleges is mondanom, milyen örömmel olvastam „méla hozzászólásaidat”, ahogyan magad nevezted, a metafizika esélyeiről szóló tanulmányomról. Azt írod, hogy válaszod nem érve-

im vagy álláspontom cáfolatának szánod, hanem kommentárnak, olyan gondolatok egybefűzésének, amelyek tanulmányom olvasása közben támadtak benned. Nos mindez vonatkozik arra is, ami alább következik: nem valamiféle védekezésnek szánom egy amúgy sem támadó jellegű írásra, sokkal inkább metakommentár ez, olyan gondolatok összegzése, amelyek a Te válaszod olvasása közben merültek fel bennem, s amelyeket, talán nem bánod, szeretnék megosztani veled.

Az a fajta filozófia, amit én jórészt művelni igyekszem, a XX. századi keresztiségben az analitikus filozófia nevet kapta. De ez az elnevezés (mint minden tág eszmetörténeti irányzatot jelölő fogalom) homályos, sokértelmű, és bizony nem mentes használatjának önkényétől. Így van ez az én esetemben is. Azért bármi legyen is ez a nevezetes „analitikus bölcsélet”, annyiban mindenképp a tudományra hasonlít, hogy szigorúan harmadik személyű, hogy benne a szerzőnek rejtőzködni illik. Többről van itt szó, mint az *ad hominem* érvek kizárásáról, amelyet amúgy is minden gondolkodónak, aki a legkisebb mértékben rászolgál e névre, komolyan kell vennie, még mielőtt egyáltalán plajbászt vesz a kezébe (vagy bekapcsolja a számítógépét, hogy híek legyünk a korhoz). A szerző rejtőzködése motivációinak eltitkolását is jelenti. Azért érezzük szükségét ennek, mert a motiváció hangsúlyozása eltorzíthatja az érvelés ívét. Márpedig ha van valami szép a filozofálásnak eme tárgyilagosságra törő, száraz, sokak által fűrészpörizűnek deklarált módjában, akkor az éppen az érvek íve, amely néha tán még esztétikai jellegű élvezetet is nyújthat. De ha nem szólunk is róla, azért persze hogy van motiváció, és mielőtt rátérnék az érvekre, kivételesen hadd beszéljek erről egy kicsit.

A történet egyszerű lesz és tisztán intellektuális. Persze ez nem jelenti azt, hogy a külső környezet ne játszana benne szerepet. A nyolcvanas évek elején kezdtem el tanulni a filozófiát itt Budapesten. A filozófia iránti érdeklődésem, mint azt hiszem csaknem minden kamaszé, irodalmi indíttatású volt. Azért kezdtem el filozófiával foglalkozni, mert azt vettem magamon észre, hogy azok az irodalmi művek kötnek le igazán, amelyek tele vannak (néha talán szerkezetileg-irodalomkritikailag kifogásolható módon) mindenféle

filozófiai fejtegetésekkel. Aztán egyszerre rájöttem, hogy számomra éppen e filozófáló-filozófiai fejtegetések olvasása szerzi a legnagyobb örömet. Ezért határoztam el, hogy filozófiát fogok tanulni az egyetemen.

Nem akarom most minősíteni azt az oktatást, amit az egyetemen kaptunk, volt benne jó is, rossz is. De egy biztos: nem kellett attól tartani, hogy beleveszünk a szőrözös-analitikus okoskodás tengerébe, vagy hogy valami analitikus *inculcation* áldozataivá válunk. Analitikus filozófiával hivatalosan csak a curriculum margináliáján találkoztunk, más kérdés, hogy néhányunk számára rövidesen ez vált a centrummá. Csakhogy, és ez mondandóm lényege, azok, akik utálattal vegyes döbbenettel szemlélik a filozofálásnak e módját, attól tartok, sok esetben félreértik a motivációt, ami arra ösztönözt néhányunkat, hogy a mindentudás szentjeinek tartott szerzők művei helyett ezeket az unalmas traktátusokat bújjuk. Hazai filozófiai körökben még ma is erősen tartja magát az a meggyőződés, hogy félresikerült matematikusok, logikusok vagy természettudósok vagyunk, és hogy az analitikus filozófia lényege a logikai hókuszpókus.

Nos tény, hogy aki megveti a logikai hókuszpókuszt, abból nemigen lesz „analitikus” filozófus. Az is tény, hogy a XX. század elejének eme filozófiai irányzatát nagymértékben uralta a logika. Mindegy most, miért. Amilyen elfogult vagyok, hajlamos vagyok azt hinni, hogy szemérmesen eltitkolt, sőt talán szégyellt metafizikai feltevések álltak a háttérben. De az, hogy a hatvanas évek végéig az analitikus filozófiát a logikai-nyelvfilozófiai bütykölgetés jellemezte, nem jelenti egyben azt is, hogy aki a nyolcvanas évek közepe felé ennek a filozófiai iskolának a tanítása (vagy inkább: módszere, mert a szép talán éppen az benne, hogy tanítása, az nincs) iránt kezdett érdeklődni, ezt azért tette, mert elbűvölték a logikai rejtvények. Ami engem illet, a filozofálás lényegének még mindig azt tartom, amit első komoly filozófiatörténeti olvasmányaim során megismertem és megszerettem, és amit tudtommal a görögök találtak ki: nevezetesen a racionális ismeretkritikán alapuló metafizikát és etikát. Számomra most is csak azért van értelme filozófiát olvasni, hogy az etika és a metafizika kérdéseit jobban megértsem.

Ráadásul: soha nem döntöttem el, hogy „analitikus filozófus” leszek. Azért lettem az (ha az vagyok egyáltalán, s ha muszáj névvel illetni azt, amit az ember egy szakmán belül csinál), mert ez volt az egyetlen e századi filozófiai irányzat, amelyről úgy éreztem, hogy komolyan veszi a görögök óta bennünket foglalkoztató kérdéseket: mi létezik valójában, hogyan kell élnünk? Ahhoz, hogy ezekre a rendkívül absztrakt kérdésekre egyáltalán megkísérelhessünk választ adni, valahogy konkrétabb formában kell megfogalmazni őket. Ennek módja változott folyamatosan az elmúlt évszázadok során. Hol a „mi az ember?“, hol a „mit lehet tudnom?“, hol (ó, szent szemantikus borzadály!) a „mi határozza meg a referenciát?“ formájában merült fel. De a motiváció, a kíváncsiság és az, hogy nem árt, ha kíváncsiságunk kielégítésére az eszünket próbáljuk használni, mégiscsak megmaradt és áthagyományozódott az évszázadokon. Sem a vallási, sem a politikai, sem az úgynevezett „tudományos” (ami persze a politikai szemérmes formája) filozófiaellenesség nem tudta kiölni.

Azért tartottam ezt fontosnak elmondani, mert talán könnyebben érthetővé válik, miért vállaltam olyan nagy örömmel, hogy épp a metafizika esélyeiről tartsak előadást a Filozófiai Társaság ülésén. Egyszerűen szerettem volna mindenki képébe vágni: nem biztos, hogy a formulák csodálata készítenek valakit az érvelő filozofálásra. Lehet, hogy egyszerűen úgy véli, dolgoztatni-tornáztatni kell az agyunkat azért, hogy jobban megértsük a rejtélyt, amit valószínűleg úgysem lehet megérteni, de aminek keresésére néhányunkat talán génjeink vagy, ha úgy tetszik, neuronjaink bizsergése ösztönöz. És nem is vagyunk olyan kevesen, akik szeretnénk mindezt megérteni. Csak azok vannak kevesen, akik hajlandók szörnyű, nehézkes nyelven írt traktátusokat bújni, akik az érvekre érvekkel szeretnének válaszolni, nem pedig a „neoplatonikus, tömjénillatú kontaminációkba” elmerülve azt képzelni, hogy meglelték a bölcsesség követ.

És ezzel el is érkeztünk ahhoz a kérdéshez, amelyről igazából írni szeretnék. Fiatalabb lévén, én kevésbé lennék szigorú a neoplatonikusokhoz, viszont sokkal kíméletlenebb kortársaimhoz, és azt mondanám,

hogy a lila ködben merengő üresfejű szép-
gés, vagyis a teljes elkomolytalanodás az,
amit nem állhatok, és ami sajnos jelentős
mértékben uralja a kortárs filozófiát. Amit
egyébként egyes esetekben nagyon jól jelle-
mez a humor teljes hiánya is. Nem tudom,
vajon ez a neoplatonizmus öröksége-e, de ha
jól értem, amit mondasz, akkor ugyanarról
beszélünk. És abban is teljesen egyetértek, és
talán ez még az előbbinél is fontosabb, hogy
a bölcsélet története a (tág értelemben vett)
racionálizmus története. A többi csak szóra-
koztató vagy idegesítő epizód.

Ha van eltérés abban, ahogyan a helyzetet
értékeljük, akkor az a metafizikai kérdésfel-
tevés mibenlétére vonatkozó elképzeléseink-
ből fakad. Abból tehát, hogy hol húzzuk meg
a határt ugyanazon kérdés más formában
történő feltevése és egy más kérdés feltevése
között. Te azt mondod, hogy amit én csinál-
lok, az nem a sok ezer éves, véglegesen neu-
ronkorrodálódott probléma feszegetése, ha-
nem marginális nyelvi játék az áthagyomá-
nyozott fogalmakkal. De hadd utaljak arra,
hogy gondolataink hordozójának, a neurális
rendszernek (agynak, idegeknek) nemcsak
az a jellegzetessége, hogy fárad, sőt vásik, sőt
közismert módon szemben más típusú szer-
veinkkel reprodukálhatatlanul fogyatkozik
(vö. rossz borok, rossz nők stb.), hanem ama
tulajdonság is jellemzi e furcsa szervet, amit
a neurológusok *plaszticitásnak* neveznek, ama
képessége tehát, hogy a régi funkcióknak
mindig újabb és újabb mehökkentő módo-
kon tud eleget tenni. Alighanem mindenfajta
tudás fejlődése jellemezhető ily módon. Az
alkímia sem halt ki, csak újabban nem ara-
nyat, hanem új ötvözeteket és műanyagokat
akarunk csinálni, a kuruzslás sem, csak ma
orvostudománynak hívják. Na persze hogy
van különbség, nem akarom itt adni az ön-
elégült szkeptikust. De ha egy bizonyosfajta
tudás vágya elég mélyen él bennünk, akkor
az időközben felhalmozott egyéb ismeretek
segítségével (mert hiszen minden romlás ta-
pasztalatfelhalmozódás is egyben) a korrodá-
lódott-eliminálódott neuronok funkcióját át-
veszi egy másik neuroncsoport – röviden:
ugyanazon típusú kérdés reprodukálódik
némi más formában.

Te abból indulsz ki, hogy a metafizikának
valójában csak egyetlen hagyománya létezik:

a neoplatonikus, a különböző létfajták meg-
különböztetésén, rangsorolásán nyugvó vagy
azt kutató metafizika. De én nem látom be,
miért volna ez így. Az persze biztos, hogy ez
a hagyomány része az európai metafizikai
tradíciónak. De az igazán érdekes problémát
e tradíció kapcsán nem az veti fel, hogy meg-
különbözteti a lét különböző fajtáit, sőt még
az sem, hogy hierarchiába rendezi azokat,
hanem az, hogy a rendezés alapja az *értékelés*.
Ez a megközelítés hordozza magában a ve-
szélyt, hogy szekularizált teológiát művelünk
metafizika helyett, vagyis fából csinálunk vas-
karikát, méghozzá ronda kivitelben. Csak-
hogy semmi sem teszi szükségszerűvé, hogy
a „létezőről mint létezőről” szülő tudomány
a létrétegek értékeléséről folyó okoskodásá
fakuljon, hogy megvessük mindazt, ami ér-
zékelhető, vagy hogy annak nagyobb glóriá-
val kelljen öveznünk valamit, minél távolabb
van az érzékektől. Érdekes módon a modern
empirista metafizikakritika a klasszikus meta-
fizikai elképzelések tükörképe: a következe-
tes empirista számára csak az létezik, ami az
érezkezés tárgya lehet, és ez bizony nem ke-
vésbé bizarr elképzelés, mint az, hogy csak az
létezik, ami maximális mértékben független
az érzékeléstől. Egy dolog ugyanis azt mon-
dani, hogy az érzékelés feltétele a megisme-
résnek, és megint más azt állítani, hogy csak
arról feltételezhetjük, hogy létezik, ami az ér-
zékelés tárgya lehet, vagy netán csak arról,
ami ténylegesen az. Vajon nem éppoly abs-
zurd-e az *esse est percipi* tézise, mint a neop-
latonikus létrétegek metafizikája?

Áttérve mármost Leibniz úr lehetséges vi-
lágaira, azokat azért én nem tekinteném
egyértelműen a neoplatonikus léthierarchiá-
ról szóló tanok folyamányának. Inkább a kö-
vetkező értelmezést adnám. Minden metafi-
zika alapkérdése a „mi létezik valójában?”
kérdése, amit össze lehet kötni a „miért léte-
zik valójában az, ami létezik?” kérdéssel. A
klasszikus metafizikai tradíció a két kérdést
elválaszthatatlannak tartotta, és általában az
jellemzte, hogy a „miért?” kérdésre valami-
lyen értékelő terminusban kívánt választ ad-
ni (*bonum, pulchrum* stb.). Ennyiben termé-
szetesen Leibniz is a klasszikus metafizikai
tradíció örököse. Ám van egy lényeges kü-
lönbség: a neoplatonikusok a „kevésbé léte-
zőket” is aktuális létezőknek tartották, még

ha olyan létezőknek is, amelyekről jobb lenne megszabadulni. Leibniz ötlete egy egészen más, sokkal-sokkal modernebb elképzelésen nyugszik, és ez az az elképzelés, amire szerintem a modern metafizikának is szüksége lesz.

Ha a létezőre mint létezőre vonatkozó kérdést úgy értelmezzük, mint egy „miért” jellegű kérdést (vagyis: miért létezik az, ami valójában létezik?), akkor az erre adandó válasznak ki kell elégítenie azokat a feltételeket, amelyek kielégítését általában elvárjuk egy efféle kérdésre adott értelmes választól. Am a „miért” kérdésére adandó értelmes válasz azt követeli meg, hogy egy dolgot, eseményt vagy jelenséget *kontrasztív* módon magyarázzunk. És hogy mi szolgáltatja a releváns kontrasztot, azt mindig a kontextus határozza meg. Csak akkor tekintünk tehát egy magyarázatot kielégítőnek, ha benne a kérdés, a kontraszt és a kontextus értelmes egészet alkot. Ez így van már a legelemibb, tudományosnak nem tekinthető kérdések esetében is. Ha megkérdezzük, miért itta meg Szókratész a bürköt, aligha leszünk elégedettek azzal a válasszal, hogy azért, mert akkor még nem ismerték a limonádét, vagy hogy nem volt módja arra, hogy főbe lője magát. Pedig ezek is válaszok a feltett kérdésre. De mindnyájan tudjuk, akik valóban felfogjuk a kérdés értelmét, hogy az arra vonatkozik, miért itta meg a bürköt *ahelyett*, hogy elmenekült volna Athénból. A kérdés kontextusa határozza meg tehát, mit fogadunk el értelmes válaszként, és mit nem.

Mit tehetünk azonban abban az esetben, ha kérdésünk a létezőre mint létezőre, vagyis a létezésre vonatkozik? Mi a csuda állítható szembe mindennel, ami van? Sokak szerint semmi, és ezért a metafizikai kérdésfeltevés értelmetlen. Mások szerint (azt mondanám, ez a modern metafizika uralkodó álláspontja) a „mi létezik valójában?” kérdése nem értelmetlen, de elválasztandó a „miért létezik az, ami létezik?” kérdéstől, ami megválaszolhatatlan (magam is ezen a nézeten lennék). Talán már érzékelhető, hova akarok kilyukadni. Leibniz zseniális megoldása a világegészre vonatkozó miért kérdés megválaszolására az volt, hogy feltette: az aktuális világ létezésének magyarázatakor a lehetséges világokkal kell azt kontrasztba állítani. Így már van értelme a „miért létezik” kérdésének, hiszen az

a lehetséges világok kontextusában merül fel: *miért éppen ez a világ létezik a számos lehetséges közül?*

Leibniz válasza persze aligha elégítene ki ma bárkit is, hiszen az világos módon visszatérést jelent a neoplatonikus, tehát értékelő jellegű megközelítéshez. Az is nyilvánvaló, hogy Leibniz a fogalmat elsősorban theodicaei megfontolásokból vezette be, azt bizonygatván, hogy nem is olyan rossz ez a világ, és ezért irodalmilag Voltaire-től Lautréamont-ig jól meg is kapta a magáét. Más kérdés, hogy logikailag igazságtalanul, mert mint tudjuk, sok esetben a *viszonylag* legjobb is borzalmasan rossz lehet. De miután Leibniz a theodicaei problémára kereste a választ, a világban található bajokon, szenvedésen, borzalmakon és mocskon rágódó szerzőknek egy kicsit azért igazuk volt: ha a leibnizi érvet úgy értelmezzük, ahogy a logika követeli (tehát hogy a világ csak relatív értelemben jó, abszolút értelemben nem az), akkor nem válaszoltuk meg az Isten végtelen jóságával és mindenhatóságával, illetve az aktuális világban található fizikai, erkölcsi és szellemi mocskokkal kapcsolatos paradoxont. Am az ötlet elkülöníthető az adott problémára adott válasz kudarcától. Elvégre semmi sem követeli meg, hogy a „mi létezik és miért?” kérdése pusztán theodicaei problémaként merülhessen fel.

Mint előadásomban megpróbáltam állítani, a lehetséges világok fogalmára azért van szükségünk, mert a világot nem érthetjük meg modális kifejezések használatával nélkül, a modális kifejezések megértésére pedig nem áll rendelkezésünkre jobb eszköz, mint a lehetséges világokra történő hivatkozás. Sőt már azzal az öntelt feltevéssel sem kell élnünk, hogy tudunk valamit a világról. Már annak megértéséhez, hogy mit jelent, *azt hisszük*, hogy tudunk róla valamit, is modalitás szükségeltetik. Miután magyarázataink kontrasztívák, nagyon sokszor vonatkoznak arra, mi történt ahelyett, ami *történhetett volna*. De vajon mi teszi értelmessé ezt a kontrasztot? Lehet, hogy nem a lehetséges világok fogalma segít majd e kérdés megválaszolásában, de *valahogyan* mégiscsak meg kell tudnunk válaszolni. És ennek semmi köze sem a neoplatonizmushoz, sem a theodicaeához, viszont nagyon is sok köze van nemcsak a modern tudományhoz, de a mindennapok-

hoz is – valahogy el kell számolni azokkal a fránya lehetőségekkel.

Azt állítod, hogy létezés csak egy van – az egyfajtájú, fokozatok és értékek nélküli lét. Talán nem kell bizonygatnom, hogy egyetértek, hiszen magam is ezt írom – egyébként a David Lewis nevű metafizikai álmodozóval egyetértésben. De még ha csupán lyukszó is a lehetséges világ, ahogyan írod, azért mégiscsak gondolkodunk, írunk meg olvasunk felőle, úgy, ahogyan azt például én vagy Te most tesszük. És azt nem tagadhatod, hogy ez az írás, olvasás meg töprengés az aktuális világ része, mert legalábbis én annak tartom magam, meg téged, meg a Te gondolataidat is. Te erre azt mondod: persze hogy léteznek ezek a gondolatok, de „*valamennyi ens rationis csupán*”. Ám ha így van, hova lett akkor a lét egysége? Mégiscsak bevezetésre kerülnek a skolasztikus (meg karteziánus) létfokok vagy létfajták? Van, ami „csupán” létezik, és van, ami *simpliciter*? Lehet, hogy mégse egységes a lét? Én veled tartanék, meg Parmenidésszel, ahogy Te érted: de igen, egységes kell legyen. Csakhogy a kérdés nem arra vonatkozik, hogy egységes-e a lét, hanem hogy ennek az egységes létnek részét alkotják-e a lehetőségek vagy sem. Erre viszont nincs egyszerű válasz, mert szeretnénk is elkerülni, hogy a részei legyenek, meg mintha muszáj is lenne, hogy a részének tekintsük őket. Innen a metafizikai probléma. Ha tetszik: az ész antinómiája, ellentmondása önmagával, amit illene feloldani. Nem tudom, lehet-e, de azt tudni vélem, hogy nem lehet róla azt állítani, hogy nincs.

De a lehetséges világok természetére vonatkozó kérdés a sok közül egy kérdés csupán, amely kenyeret ad a modern metafizikusnak. És én nem is ezt tekinteném korunk metafizikai alapkérdésének. Szerintem korunk alapvető metafizikai kérdése a redukcionizmus lehetőségére vagy szükségességére vonatkozik. És ez a kérdés bizony nagyon is azt érinti: *where WE go from here*. Azt jószolod, hogy a komputerforradalmak (s talán itt a modern tudományt is érted) majd lelúgozzák rólunk az ókor eszmei hordalékát. Nos, ami a metafizikát illeti, én nem így látom. Épp ellenkezőleg: a modern tudomány és a komputerforradalmak tartják életben a common sense által tradicionálisan hülyeségnek bélyegzett és rendszeresen kifigurázott metafizikai

okoskodást. A determinizmussal kapcsolatos probléma manapság (s régóta már) nemcsak a metafizikus problémája, de továbbra is metafizikai probléma: nem fogja semmiféle tesztelhető empirikus hipotézis, semmilyen *experimentum crucis* eldönteni. Ami pedig a komputereket illeti, hát furamód épp azok vezettek vissza a metafizikához. A gondolkozás természetére és a fizikális világhoz való viszonyára másképp tekintünk a kibernetika forradalma óta. Éppen ez a forradalom tette lehetővé, hogy újragondoljuk a materializmus, monizmus, dualizmus klasszikus metafizikai problémáit. Röviden: azok a tudományok, amelyek egykor talán egy metafizikaellenes filozófiának szolgáltak alapul, ma annak legfőbb táplálóiá váltak. A kvantummechanika sokkal több metafizikai kérdést vet fel (például a kauzalitással és a determinizmussal kapcsolatban), mint a klasszikus mechanika, és a „kognitív tudomány” sokkal kevésbé zárkozhat (és zárkózik) el a metafizikai kérdésektől, mint a klasszikus behaviorizmus. Az az empirikus tudományok által nyújtott háttértudás, amely mindig is alapjául szolgált a modern metafizikai vitáknak, ma inkább élteti azokat, mint valaha.

Hadd zárjam a kortárs metafizika esélyeinek e hozzászólásod indukálta továbbgondolását egy érdekes megjegyzésre adott rövid válasszal. Azt gyanítod, a modern metafizikusok javithatatlan sci-fi-rajongók, s hogy a sok fantáziálás megfeküdt a gyomruk. Való igaz, a modern metafizikusok szívesen használnak fantasztikus példákat. A leghesebb bírálókat emiatt nem is a lehetséges világókat éri, hiszen legtöbbjük csak egy matematikailogikai struktúrát nevez lehetséges világnak, és nem tulajdonít létezésnek neki abban az értelemben, ahogyan azt Lewis teszi. Van azonban egy másik fontos metafizikai probléma, a személyes azonosság problémája, ahol gyakoriak az igazi, vasos sci-fi-történetek: génsebészet, agytranszplantáció, teletranszportálás, gondolatmultiplikálás és társaik. Gyakran kérdezik: mi értelme ennek? Mesének talán jó, de miféle argumentatív erővel bír? Be kell valljam, magam is azok közé a rajongók közé tartozom, akik szerint bizony bírhat. Hogy furcsák e feltevések, fantasztikusak, képtelenségek? Lehet. De azért hadd mondjak valamit. A modern fizika ma már tesztelhető hipotézisei alapján tudjuk, hogy ha lé-

tezne egy ikertestvérem, aki kellőképp nagy sebességgel elég távolra repül tőlem, majd visszatér egy éven belül, engem aggastyánként lát viszont. Nem az a kérdés, *lehetséges-e*, hogy így van, a modern fizika azt tanítja, hogy *szükségszerű*. Ha a természettudományok és a technológia haladásában bízva azon az alapon találnánk komolytalannak a modern metafizikát, hogy példái vagy következtetései a tudományokénál „furcsábbak” vagy „képtelenebbek”, akkor azt kell mondjam: ha a metafizikának ilyen ellenfelei vannak, már nincs is szüksége szövetségésekre.

Huoranszki Ferenc

A *Holmi* novemberi számában megjelent, PÁRIZSNAK NINCS HATÁRA című novellám (már ha bármilyen szempontból az enyém) szövegét pedáns korrektori toll igazgatta hozzá az akadémiai fentebb stíl neurotikus normájához – bürokratikusán kíméletlen következetességgel. Az úgynevezett páros testrészek megnevezéséről van szó, vagyis combokról, karokról és mellekről. Ha az „ember” (értsd: a hím) nőekkel *foglalkozik*, születésétől fogva tapasztalhatja, hogy a nőknek szemeik és melleik és karjaik és combjaik vannak, vizuálisan csakúgy, mint taktílisen, minél közelebb vagyunk a nőhöz, annál inkább. Nagyon is eltökélt módon használtam tehát többes számú alakokat, egyrészt mert ez fejezte ki az érzékelés során szerzett tapasztalataimat, másrészt mert ebben a tekintetben az egyes számú alak csupán alternatívaként él a nyelvhasználatban, a köznapiban és az irodalomban egyaránt. Az állítólagos normát áthágó többes számú használatra rengeteg példát idézhetnék, hirtelenében csak kettő jut eszembe, Adytól: „*Kezei, fehér, kis virágok, / Borzas, barna fejemre hulltak...*”, meg egy verscím: A SZEMEIM SORSA. S mivelhogy szándékosan éltem plurális alakokkal, goromba belebicskázásként ért, hogy egy preceptor kéz (félkéz?) – szerzőtársammá tolazkodva – kiamputálta a szövegből a női melleket, combokat és karokat, s valamennyi mondatot, ahol eféleről szó esett, kéretlenül átfogalmazta: *nincsenek túl nagy mellei* helyett „*nincs túl nagy mel-*

le”, *szép hosszú combokat* helyett „*szép hosszú combot*”, *Párizs világnagy emlői* helyett „*két világnagy emlője*”, *combjai* helyett „*két combja*” stb. stb. jelent meg (korrektorom gondosan megszámlálta tehát a mondott testrészeket...). Ráadásul roppant figyelmetlenül; azt írtam például: *...rálátok... kicsi melleire. Olyan boldogtalannak látszanak szegények...* Az átmázolt szöveg így jelent meg: *...rálátok... kicsi mellére. Olyan boldogtalannak látszanak szegények...* (Párizs világnagy emlőiről szólva egyébként abszolút jogosulatlanul erőltette rá a szövegre derék stilisztikai inkvizítorom azt a képzetet, hogy Párizsnak csupán *két melle* van!)

Úgy látszik, akad még jámbor lélek, aki *après Derrida* is abban a hiszemben közelít a szöveghez, hogy az visszavezethető, sőt *visszavezetendő* valamiféle isteni metaszöveghez...

Míndez elkerülhető lett volna, ha legalább kapok korrektúrát. Nyilván meg kellett volna *sic!*-elnem a drága páros testrészcskéket mind... No, majd legközelebb!

Harag persze nincs, inkább megértés és szeretet:

Molnár Miklós

Borús esszét olvashattunk a hatvanéves Tandori Dezsőtől a *Holmi* legutóbbi számában. Ehhez szólnék hozzá:

Egy vers ha jönne, Önhöz küldeném,
kedves Maestro. Hatvan, ennyi volna?
Nem sok, ha nézem: páratlan mivolta
hány volttal ég költészetünk egén!

És lesszel is, nemdebár? Lesz szives
szívni e rossz világ kínos lehet még.
Homok pereg, hétköznapokra hétvég,
ön átszítálja – s ez javunkra lesz.

Sovány vigasz? vögösz? vagasz? vugusz?
Fogytán a kedve, kedves géniusz?
A Múzsza (vagy mi) rám szól: Hé, ma ezt
ródd:

Isten, ha vagy, ha nem, imám azért esd:
jobb kedvben éltesd
e jó Maestrót.

Várady Szabolcs